

UOT 373.31

**İBTİDAİ SİNİF ŞAĞIRDLƏRİNİN ŞƏXSİYYƏT KİMİ FORMALAŞMASINDA
OYUN ƏSASLI ÖYRƏNMƏNİN FAYDALI XÜSUSİYYƏTLƏRİ****Zülfünaz Şahin qızı Şəfiyeva***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0001-7405-1260**E-mail:** zulfunazsefiyeva4@gmail.com<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.18>***Açar sözlər:** təlim-tərbiyə prosesi, oyun əsaslı fəaliyyət, sosial-emosional inkişaf****Ключевые слова:** формирование личности, процесс воспитания, игровая деятельность, гиперактивные дети, социально-эмоциональное развитие****Key words:** personality formation, educational process, play-based activity, hyperactive children, socio-emotional development*

İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşması mürəkkəb və çoxşaxəli prosesdir. Bu prosesdə onun fiziki, psixi və mənəvi inkişafı bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə həyata keçirir. İnsan müxtəlif yaş dövrlərində fərqli inkişaf xüsusiyyətlərinə malik olur, onun davranışında, xarakterində və dəyərlər sistemində dinamik dəyişikliklər baş verir. Bu baxımdan şəxsiyyətin formalaşmasında iştirak edən irsiyyət, mühit və tərbiyə amillərinin qarşılıqlı təsirinin elmi əsaslarla öyrənilməsi mühüm pedaqoji əhəmiyyət kəsb edir. Tərbiyə prosesi insanın sosial varlıq kimi cəmiyyətdə düzgün istiqamətdə inkişafını təmin edən mühüm sosial–pedaqoji kateqoriyadır. İnsan cəmiyyətin üzvü olaraq yalnız təbii meyilləri və bioloji xüsusiyyətləri ilə deyil, həm də ictimai münasibətlər sistemində qazandığı sosial təcrübə vasitəsilə formalaşır. Buna görə də hər bir fərd bilməlidir ki, onun inkişafı təbiətdən gələn irsi xüsusiyyətlər, yaşadığı mühit və aldığı tərbiyənin birgə təsiri nəticəsində formalaşır. Görkəmli pedaqoq K.D. Uşinski göstərirdi ki, təlim işi üçün təfəkkür müstəqilliyi böyük əhəmiyyət kəsb edir. O, yazırdı: “Hər bir müəllim unutmamalıdır ki, onun ən başlıca vəzifəsi fənnin özünü öyrətməkdən daha çox uşaqları əqli əməyə alışdırmaqdan ibarət olmalıdır. Ona görə də şagirdlərdə müstəqil təfəkkür qabiliyyətlərinin tərbiyə edilməsinə daha çox diqqət yetirilməlidir”. [5, s.43]

Oyunlar ənənəvi pedaqogika ilə əldə edilməsi daha çətin olan bilik və bacarıqların əldə edilməsinə daha geniş imkanlar yaradır. Oyun vasitəsi ilə öyrənmək bütün şagirdlərə, hətta inkişaf çətinliyi olanlara da yönəlməlidir. Oyun emosional, sosial, fiziki və ya intellektual sahədə şagird inkişafının əsas mənbəyi kimi şagirdlərin öyrənməsi və inkişafında mütləq istifadə olunmalıdır. Oyunlar şagirdin diqqətini yönləndirir, enerjisini faydalı istiqamətə çevirir və həmçinin sosial bacarıqlarını inkişaf etdirir.

“Hərəkət və dayan” oyunu – Şagirdlər musiqi sədaları altında hərəkət edir, musiqi dayandıqda hamı hərəkətsiz qalır. Bu oyun uşaqlarda özünə nəzarət bacarığını inkişaf etdirir.

“Rənglə düşün” – Müəllim bir rəng adlandırır, şagirdlər həmin rəngdə əşyaları göstərir və ya adını çəkirlər. Diqqəti toplama və müşahidə qabiliyyətini artırır.

“Tap və göstər” – Lövhədə və ya sinifdə müəyyən şəkillər, hərflər və ya fiqurlar olur. Müəllim dedikdə şagirdlər onları tapırlar. Bu oyun diqqət yönləndirməyi və sürətli reaksiyanı inkişaf etdirir.

Rollu oyunlar – “Mağaza”, “həkim”, “müəllim” kimi səhnəciklər şagirdlərdə sosial bacarıqları gücləndirir və impulsivliyi azaldır.

“Dərin nəfəs al” oyunu – Dərin nəfəs alıb-vermə məşqləri uşağın sakitləşməsinə və emosional tarazlığın bərpasına kömək edir.

Şagirdin həddindən artıq hərəkətli olması, oturduğu yerdən tez-tez durması, oturduğu zaman belə əl-ayağının dinc durmaması, gördüyü hər şeyə toxunması, əlinə alması, hətta söküb hissələrə ayırması, asudə vaxtını sakit, səssiz bir fəaliyyətlə keçirə bilməməsi, çox danışması onun hiperaktiv olduğunun göstəriciləridir. Oyunun “öyrənmə sənəti” kimi qəbul edilməsinin əsas səbəbi onun şagirdlərin təbii öyrənmə motivasiyasını, maraq dairəsini və bilik əldə etmə istəyini stimullaşdırması ilə bağlıdır. Oyun şagirdin idrak fəaliyyətinin təbii forması kimi çıxış edir və onun öyrənmə prosesinə könüllü, aktiv şəkildə qoşulmasını təmin edir. Birgə oyun fəaliyyəti şagirdlərin sosiallaşma prosesini sürətləndirir, kollektiv davranış vərdişlərini formalaşdırır və emosional-intellektual inkişafı dəstəkləyir.

Kiçikyaşlı məktəblilərlə aparılan tədris prosesində müəllim oyun metodundan məqsədyönlü şəkildə istifadə etməklə həm dərs zamanı yaranan fiziki və zehni yorğunluğu azalda, həm də səmərəli və yaradıcı öyrənmə mühiti formalaşdırma bilər. Müxtəlif oyun növlərinin seçilməsi zamanı uşaqların fərdi psixoloji xüsusiyyətləri və sinfin ümumi emosional mühiti nəzərə alınmalıdır. Bu baxımdan tanışlıq oyunları, emosiyaların idarə olunmasına yönəlmiş oyunlar, mütəhərrik və rollu fəaliyyətlər, həmçinin aqressiya, diqqət əskikliyi və hiperaktivlik sindromu ilə bağlı adaptiv oyunlar tədris prosesində yüksək pedaqoji səmərə verir. Məsələn riyaziyyat fənni şagirdlərdə yalnız sayma bacarıqlarını deyil, həm də məntiqi düşünmə, diqqəti toplama, müqayisə və analiz etmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirən mühüm bir sahədir. Xüsusilə ibtidai siniflərdə bu fənnin oyun texnologiyaları vasitəsilə tədrisi şagirdlərin riyazi biliklərə marağını artırır, öyrənmə prosesini əyləncəli və mənalı hala gətirir. Oyunlar vasitəsilə şagirdlər abstrakt anlayışları konkret fəaliyyətdə qavrayır, həm müstəqil, həm də qrup halında düşünməyi öyrənirlər.

“Şən tramvay” oyunu - Müəllim şagirdlərə 1-dən 10-a qədər nömrələnmiş kartlar paylayır. Məsələn, “10 nömrəli tramvay” çağırıldıqda, cəmi 10 olan rəqəmlər (3 və 7, 4 və 6 və s.) “tramvaya minməlidir”. Oyun şagirdlərə rəqəmlərin tərkibini öyrədir, toplama və çıxma əməliyyatlarının mənasını dərk etməyə kömək edir. Bu üsul xüsusilə I–II siniflər üçün uyğundur.

“Növbəti nömrəni adlandır” oyunu - Şagirdlər dairə şəklində düzülür. Müəllim topu bir şagirdə ataraq hər hansı bir rəqəm (məsələn, 5) deyir. Şagird topu tutaraq növbəti ədəd olan 6-nı deməli və topu müəllimə qaytarmalıdır. Bu oyun ardıcılıq, sayma bacarığı və diqqət cəmləməsini inkişaf etdirir.

“Hədəf” oyunu - Oyun rəqəmlərin tərkibini möhkəmləndirmək məqsədilə istifadə olunur. Müəllim lövhə qarşısına iki şagirdi dəvət edir. Onlar “qapı” yaradırlar və müəyyən bir ədəd elan edilir (məsələn, 8). Digər uşaqlar 8-i əmələ gətirən ədədləri (6 və 2, 5 və 3 və s.) tapmalı və yalnız düzgün cütlük “qapıdan keçə” bilər. Bu oyun toplama bacarığını, sürətli düşünməyi və əməkdaşlıq hissini inkişaf etdirir.

Şəxsiyyətin formalaşması irsiyyət, mühit və tərbiyənin qarşılıqlı təsiri nəticəsində baş verən mürəkkəb prosesdir və bu prosesdə tərbiyə həlledici rol oynayır.

Problemin aktuallığı. İbtidai sinif şagirdlərinin şəxsiyyət kimi formalaşmasında oyun əsaslı öyrənmənin rolu müasir təhsilin əsas tələblərindən biri kimi diqqət mərkəzindədir. Rəqəmsal dövrdə böyüyən uşaqlar üçün oyunla öyrənmə daha cəlbədicə və motivasiyaedici olduğuna görə onun tətbiqinə ehtiyac artır.

Problemin elmi yeniliyi. Tədqiqatın elmi yeniliyi oyun fəaliyyətinin şəxsiyyət formalaşmasına təsirinin sistemli şəkildə öyrənilməsi ilə bağlıdır. Əvvəlki yanaşmalardan fərqli olaraq, bu araşdırmada oyunların yalnız əyləncə deyil, inkişaf etdirici pedaqoji mexanizm olduğu elmi əsaslarla izah olunur.

Problemin nəzəri əhəmiyyəti və tətbiqi. Mövzunun nəzəri əhəmiyyəti oyun əsaslı öyrənmənin motivasiya, ünsiyyət, əməkdaşlıq və yaradıcı təfəkkür kimi şəxsiyyət komponentlərini inkişaf etdirən vasitə kimi nəzəri əsaslandırılmasında özünü göstərir.

Ədəbiyyat

1. Uşaq inkişafı metodikası. Bakı: Qanun, 2011.
2. "Məktəbəqədər və ibtidai təhsil jurnalı" jurnalı. Bakı, 2021.

Z.Ş.Şəfiyeva

İbtidai sinif şagirdlərinin şəxsiyyət kimi formalaşmasında oyun əsaslı öyrənmənin faydalı xüsusiyyətləri Xülasə

Məqalədə insan şəxsiyyətinin formalaşmasının mürəkkəb və çoxşaxəli proses olduğu vurğulanır. Bu prosesdə irsiyyət, mühit və tərbiyə amillərinin qarşılıqlı təsiri əsas rol oynayır. Müəllif tərbiyəni insanın sosial varlıq kimi düzgün inkişafının əsas şərti kimi qiymətləndirir. Məktəbəqədər və ibtidai təhsil dövrlərində oyun fəaliyyətinin uşağın psixi, emosional və sosial inkişafına təsiri izah olunur.

З.Ш.Шафиева

Положительные свойства игрового обучения в развитии личности учащихся начальной школы Резюме

В статье подчеркивается, что формирование личности человека является сложным и многогранным процессом. В этом процессе основную роль играет взаимное влияние наследственности, среды и воспитания. Автор рассматривает воспитание как основное условие правильного развития человека как социального существа. Описывается влияние игровой деятельности на психическое, эмоциональное и социальное развитие детей в дошкольном и начальном школьном возрасте.

Z.Sh.Shafiyeva**The beneficial properties of game-based learning in the personality development of elementary school students****Summary**

The article emphasizes that the formation of human personality is a complex and multifaceted process. In this process, the mutual influence of heredity, environment, and upbringing plays a key role. The author views upbringing as a fundamental condition for the proper development of a person as a social being. The article explains the impact of play activities on the mental, emotional, and social development of children during preschool and primary education periods.

Redaksiyaya daxil olub: 08.12.2025